

ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟΝ ΡΟΔΟΒΑΝΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ὡς γνωστόν, ἡ Κρήτη παρέμεινε ὑπὸ τὴν βενετικὴν κυριαρχίαν ἀπὸ τοῦ 1210 μέχρι τοῦ 1669, ἤτοι μέχρι τῆς λήξεως τοῦ «κρητικοῦ πολέμου» μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἔρευνα προσεκόμισε πολλὰς πληροφορίας σχετικὰς τὸσον πρὸς τὴν δημοσίαν ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τῶν τεσσάρων ἐκείνων αἰώνων. Μέγας ἀριθμὸς ἀρχαικῶν στοιχείων ἤλθεν εἰς φῶς. Οὕτω γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν ἑλληνορθόδοξον Κρήτην οἱ Βενετοὶ μετέφεραν σκλάβους ἀπὸ τὰς βορείους περιοχάς, οἱ ὅποιοι ἠχμαλωτίζοντο εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἢ ἐπωλοῦντο εἰς τοὺς φεουδάρχας τῆς Κρήτης¹. Οἱ σκλάβοι αὐτοὶ ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν τῆς νήσου καὶ βαθμῆδὸν ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους χωρικούς.

Οὕτω μὲν φαίνεται ὅτι ἐξηγεῖται ἡ παρουσία σλαβικῶν ὀνομάτων εἰς ὠρισμένους κατοίκους τῆς νήσου καθὼς καὶ εἰς ἀριθμὸς τοπωνυμίων, ὡς *Σκλαβοχώρι*, *Βουλγάρα*, *Χαρασόκ.ἄ.* Ἀκόμη καὶ σήμερον διατηροῦνται ὀνόματα χωρίων ὡς *Τοπόλια* εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κισιάμου², *Καράνου* εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κυδωνίας³ καὶ *Ροδοβάνι* εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου, καὶ τὰ τρία εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην. Ἀπὸ τὰ δένδρα τῆς περιοχῆς ἐδόθη τὸ τοπωνύμιον *Τοπόλια*, ἀπὸ ἓνα προσκνητήν τ' Ἀκαράνου, καὶ ἀπὸ ἓνα κάτοικον τοῦ χωρίου ὀνόματι *Ροδοβάνην* τὸ τοπωνύμιον *Ροδοβάνι*. Ὁ Ροδοβάνης αὐτὸς θὰ ἦτο ὁ πλέον γνωστός ἰδιοκτήτης ἢ κάτοικος τοῦ χωρίου. Ὡς συνήθως, τὰ χωρία λαμβάνουν τὸ ὄνομά των ἐκ τοῦ φεουδάρχου ἢ κατόχου τῶν γαιῶν. Τὰ ὀνόματα *Rado*, *Radolino* καὶ *Radovan*⁴, καίτοι σπάνια, δὲν ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὰ κεί-

1. Ivan Sakazov, «Documents récemment découverts, datant de la fin du XIVème siècle et concernant les Bulgares de la Macédoine vendus comme esclaves», *Revue Macédonienne* 6, 1932, σ. 1-62, Ν. Β. Τωμαδάκης, «Αἱ περὶ Μακεδόνων Σλάβων ἐν Κρήτῃ εἰδήσεις Ἰωσήφ Βρυεννίου (1401)», *Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλλου*, Ἀθήναι, 1953, σ. 105-111.

2. *Τοπόλια* (οὐδ.) εἶναι οὐχὶ σπάνιον τοπωνύμιον εἰς τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν, καὶ συνήθως οὕτω ὀνομάζοντο χωρία καὶ θέσεις ὅπου ὑπῆρχον ἄφθονοι λεῦκαί, αἱ ὅποια εἰς τὸ κρητικὸν ἰδίωμα λέγονται *νερόπευκοι*, λατ. *populus*.

3. *Τὰ Καράνου* ἢ τ' Ἀκαράνου, «feudum» τοῦ διαμερίσματος Χανίων, εἰς *Memoriale* τῆς 17 Μαρτίου 1388, εἶναι ἡ παλαιότερα μαρτυρία, E. Santschi, *ἔ.ἄ.*, σ. 266. Ὡς ἐπώνυμον ἀναφέρεται εἰς διαθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1500: «ἦν ἔλαθεν ἡ θυγάτηρ μου Μαργέτα παρὰ Νικολάου Καράνου εἰς προῖκα αὐτῆς», Κ. Ν. Σάθας, *Κρητικαὶ Διαθήκαι, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη* VI, Παρίσι, 1877, σ. 673.

4. Κάποιος *Radus Dessala* τοῦ 1379, εἰς τὸ *Memoriale* ἀριθ. 908, E. Santschi, *ἔ.ἄ.*, σ. 211. Εἰς ἄλλος ὀνομάζεται Ἰωάννης *Rodolina*, 16 Ὀκτωβρίου 1378, *αὐτ.* σ. 208, ἀριθ. 881. Ἐς σημειωθῆ ὅτι μία μοναχὴ, ἡ Σοφία Κρητικούδαινα, εἶναι μάρτυς εἰς συμβόλαιον τοῦ χωρίου *Βουλγάρα*, *αὐτ.*, σ. 194, ἀριθ. 786. Εἰς Σέρβος ὀνομαζόμενος Τριαντάφυλλος *Kruvezurà*, τὴν 26 Ἀπριλίου 1502. καὶ εἰς ἄλλος Μανώλης *Kruvezurà* εἶναι μάρτυς εἰς ἑλληνικὴν διαθήκην. Σάθας. *ἔ.ἄ.* σ.

μενα τῶν κρητικῶν ἀρχείων. Καί δέν ἀποτελεῖ πρόβλημα πῶς ἓνα βαπτιστικόν ὄνομα καθίσταται ἐπώνυμον οἰκογενείας.

Μένει νά παρατηρηθῇ ὁ δημῶδης τύπος τοῦ τοπωνυμίου *Ροδοβάνι* ὡς οὐδετέρου καί ὄχι ὡς ἀρσενικοῦ *Radovan*. Δοθείσης ὁμως τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος ἐκ μιᾶς γλώσσης ὄχι οἰκείας εἰς τούς χωρικούς, τό ὄνομα μετεμορφώθη εἰς τρόπον ὥστε νά ὑπενθυμίξῃ τό γνωστόν εἰς ὄλους ρόδον. Ἐξωραϊσθῆ οὕτω τό ὄνομα καί τό ξένον τοπωνύμιον.

Εἰς ἓν ἄρθρον μου τοῦ 1938, παρατήρησα τό πρᾶγμα⁵, ἐξήτασα δέ συγχρόνως καί τό τοπωνύμιον *Καράνου*, ἐκφράσας τήν ὑπόθεσιν ὅτι τά δύο αὐτά τοπωνύμια προήρχοντο ἐξ οἰκογενειακῶν ἐπωνύμων, δοθέντων εἰς πρόσωπα πού εἶχον πατέρα ἢ πάππον ὀνομαζόμενον οὕτω. Ἀπέμενε νά ἐπιβεβαιωθῇ ἡ ὑπόθεσις αὐτή ἀποδεικνυομένης τῆς ὑπάρξεως τῶν ὀνομάτων τούτων, καί εἰδικῶς τοῦ ὀνόματος *Radovan*, εἰς μεσαιωνικά κρητικά ἔγγραφα. Εἶμαι τώρα εἰς θέσιν νά ἐπαληθεύσω τό πρᾶγμα διά τῶν ἀκολούθων παραδειγμάτων.

1. *Rodovano Marinus*, 17 Ἰουνίου 1366, εἰς *Memoriale* N° 92, E. Santschi, *Régestes*, 1976, σ. 113. Πρόκειται περὶ ἐπωνύμου.

2. Ἰωνᾶς *Ραδαβάς*, μάρτυς εἰς μίαν πρᾶξιν (ἔγγρ. 85, τοῦ 1639) τῆς Μονῆς Ἁρετίου, βλ. Στ. Ξανθουδίδης, *Χριστιανική Κρήτη* 1, 1912, σ. 222. Εἶναι ἐπίσης ἐπώνυμον.

3. *Ροδοβά*, υἱός τοῦ *Κοκόλη* (Νικολάου): κύρ διάκο *Ροδοβά*, Ξανθουδίδης, ἔ.ἀ., σ. 31.

4. *Ροδαβάς*, ἐπώνυμον: 17 Φεβρ. 1638, *Τζανή Ροδαβά ποτέ Νικολό*, Ξανθουδίδης, ἔ.ἀ., σ. 202. Ἐπίσης: *χωράφι ὅπου ἐκράτει τῶν Ροδαβάδων*, αὐτ., σ. 218. Ἐπίσης: τοῦ Ἰωάννη *Ροδοβά ἢ πάρτη*.

Εἰς παραδρομήν τοῦ καλάμου ὀφείλεται ἡ γραφή *Ροδοβωδάδων*, ἀντί *Ροδοβάδων*, αὐτ., σ. 274. Ὁ Ξανθουδίδης σημειώνει ὅτι κατά τούς χρόνους ἐκεῖνους (1912) ἠκούετο ἀκόμη τό τοπωνύμιον Ἄροδαβάς.

5. Ἱερεὺς *Μιχαήλ Ροδαβάς*, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει: Ἐγὼ παπὰ *Μιχαήλ Ροδαβάς καί ἐφημέρηος τοῦ αγίου Γεωργίου Καμαριότη τῆς Βόλτας μαρτιρό ὁς ἄνοθεν*, Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Κρητικά Χρονικά* 23, 1971, σ. 393.

6. Ὁ Λεωνίδας Ζώης εἰς τήν *ΕΕΚΣ* 2, 1939, σ. 125, ἀνέγνωσε *Βραδαβάς Τζώρτζης* ἀντί *Ραδαβάς*. Πρόκειται περὶ Κρητός εὕρισκομένου ἐν *Ζακύνθω* τήν 20 Ἰουνίου 1674.

7. Κατά τό 1420 κάποιος Γεώργιος Παπαδόπουλος πωλεῖ ἓνα χειρόγραφον κώδικα τοῦ 1348, πιθανῶς ἐν Κρήτῃ, πρὸς τόν *Σταμάτη Ροδοβά*. Ὁ κώδιξ ἀνήκει εἰς τήν Λαυρεντιανήν Βιβλιοθήκην, *Plut.* 5, 26. Ἡ σχετική σημείωσις ἀναφέρει: *αυκ', μηνί Ἀπριλίῳ, ἡμέρα ιε', ἰνδικτ. ιγ', ἐπούλησα τό παρόν βιβλίον τοῦ κύρ Σταματίου Ροδωβά (sic) ἐγὼ ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος*. Τό βιβλίον περιέχει ἔργα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου κ.ἄ. Βλ. A. Turyn, *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Italy* I, Urbana, 1972, σ. 205-206.

680-681. Πῶ. καί τό ὄνομα *Βλαδίμερος* (*Gianni Bladimero*) ἱερεὺς ἑλληνορθόδοξος ὡς νοτάριος συμβολαίων συντεταγμένων ἑλληνιστί εἰς τόν Ἁγιον Μύρωνα Κρήτης, Santschi, ἔ.ἀ., σ. 84, *Sententiae* ἀριθ. 327.

5. Ν. Β. Τομαδάκης, «Σλάβοι ἐν Κρήτῃ», *ΕΕΚΣ* 1, 1938, σ. 425-443.

Ἡ πρώτη μνεία, γνωστή εἰς ἐμέ τουλάχιστον, τοῦ χωρίου *Ροδοβάνι* τῆς ἐπαρχίας Σελίνου δυτικῆς Κρήτης, προέρχεται ἀπό χειρόγραφον χάρτην τοῦ 1563, τοῦ Γεωργίου Σιδέρη Καλαποδᾶ, ὁ ὁποῖος σώζεται εἰς τὴν Μαρκιανὴν Βιβλιοθήκην καὶ ἐδημοσιεύθη πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα⁶. Ἐκεῖ ἔχει χρωματισθῆ μέ πράσινον μία μικρὰ πεδιάς μέ τὴν ἔνδειξιν *capro* (sic) *rodovani*. Παρατήρησα ἤδη ὅτι ἡ θέσις αὐτὴ δέν δύναται νά εἶναι παρὰ ἡ Κεφάλαια, πλησίον τοῦ σημερινοῦ χωρίου, ἥτοι ἡ θέσις ὅπου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εὐρίσκετο ἡ γνωστοτάτη πόλις Ἔλυρος.

Μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ὁ Βενετός ἀρχιτέκτων Francesco Basilicata εἰς τὴν ἔκθεσίν του τοῦ 1630, ἀνέφερε ἕν χωρίον *Ροδοβάνι*, ὡς ἕν τῶν πενήκοντα ἑννέα χωρίων τῆς ἐπαρχίας⁷. Δυνάμεθα νά ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ χωρίον ἐσηματίσθη κυρίως κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16^{ου} αἰῶνος.

Ἐν Ἀθήναις, Νοέμβριος 1986

---

6. *Monuments de l'histoire hellénique*, Paris, 1881, χάρτης ἐκτός κεμένου.

7. Στ. Γ. Σπανάκης, *Μνημεῖα τῆς κρητικῆς ἱστορίας*, V, Ἡράκλειον, 1969, σ. 136.